

ГЕРГАНА ДИНЕВА

1984

Годината е 1984¹. В извънреден брой на списание *Социологически преглед*, посветен на Международната младежка научна конференция на тема „Маркс и проблемът за всекидневието“, излиза статия с необичайно заглавие: „Чуждата земя“ като конструктивен елемент на средновековната култура². Този неуместен за времето си текстови жест на Цочо Бояджиев дава началото на също толкова необичайната история на българската *школа* по философска медиевистика в културно-историческа ситуация, на която философското изследване на Средновековието е не просто чуждо, но и „нелегално“.

А школата буквално „започва“, както започва всяка школа – със схолри.

¹ Настоящият текст беше представен на честването на тройния юбилей, които философската медиевистика в България отбеляза през 2014 г., състояло се на 1 декември 2014 г. в залата на университетския театър на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Алма Алтера, и представлява преработен съкратен вариант на статия, писан за брой 8 на списание „Пирон“, посветен на академичния ъндърграунд в България, вж. Г. Динева, „Схолари в Елена“, в: Пирон, бр. 8: академичният (underground) 1981–1989, публикувано на 28. 10. 2014.

² Бояджиев, Ц., „Чуждата земя“ като конструктивен елемент на средновековната култура“, в: *Социологически преглед*, 1984, с. 51–56.

Годината е 1984. Градът – Елена. Това е мястото, където точно преди тридесет години се заражда необичайното в средите на българската академична философия, но съвсем традиционно в хоризонта на историята на европейската култура на преподаване на знанието, явление – философска школа. Още от времето на Древна Гърция и по-късно в средновековните схоластически практики школата се свързва преди всичко с лице. Лице, около което се събират готовите да четат и обсъждат философски текстове и теми и от което се задават основните посоки и подходи на изследванията вътре в рамките на школата, които следващите поколения развиват и задълбочават като специфични именно за тази философска общност. На второ място, школата се свързва с място. Буквално, с пространство, обикновено извън официалните институционализирани форми на преподаване на знанието, където учителят се събира с учениците си и където се осъществява живата размяна на текстове и мнения – място на непосредствения дебат лице в лице, от който постепенно израства кръгът от ученици, които впоследствие се превръщат в учители.

През лятото на 1984 г. малкият град Елена се оказва мястото, където Цочо Бояджиев завежда за първи път няколко от своите студенти, за да почетат средновековни текстове и да си говорят за философия. Началото е като че ли по-скоро ентузиазирани опит, отколкото строго планирана инициатива с предпоставени цели и конкретни очаквания. По това време Цочо Бояджиев е асистент на титуляра на дисциплината Антична философия в Софийския университет Ради Радев и година по-рано – през 1983 – започва да чете първия специализиран историко-философски курс на средновековна тематика³. Курсът е посветен на парижкия магистър

³ Преди това във философския курикулум в България дисциплината Средновековна философия на практика отсъства, с две кратки изключения, представляващи общи курсове по история на средновековната мисъл, като част от цикъла история на философията, водени съответно от Иван Георгов (един семестър през учебната 1902/03 г.) и Иван Сарвиев (по един семестър през 1935/36 и 1936/37 г.).

Пиер Абелар, някои произведения от когото излизат три години по-късно⁴.

Като че знаково, тъкмо около „първия интелектуалец на Средновековието“⁵ се заражда и идеята за семинар, който да се провежда извън времето на редовните учебни занятия и извън пространството на самия университет – по подобие на формата, която Абелар и първите схолари около него са избрали. Тъкмо в този дух на средновековната школа започва семинарът в Елена – като кръг от студенти и млади преподаватели, събрани около Цочо Бояджиев, които обсъждат разнообразни философски теми, въпреки че докладите са преобладаващо на средновековна тематика⁶. Многозначителен е фактът, че редица от присъстващите на събиранията първите години, макар и да се отказват с времето от посещаването на семинара, тъй като се

⁴ Изданието представлява първият голям специализиран сборник с текстове на средновековен философ, публикуван в България: Пиер Абелар, „Избрани съчинения“, превод от латински Цочо Бояджиев, Петя Стоянова, Милко Цветанов, Зорка Попова, Наука и изкуство, София, 1986 г. В сборника са включени произведенията „История на Абеларовите нещастия“, „Теология за схолярите“, „Глоси на магистър Пиер Абелар към Порфирий“ и „Етика или Познай себе си“, както и встъпителна студия от Цочо Бояджиев, „Хомо Виатор“. Преди това има няколко критически текста, писани от Ради Радев, които са с по-общ характер: студия върху Сигер от Брабант, въведението към *Критика на неотомизма* (Наука и изкуство, София, 1970) и монографията *Латинският Аристотел. Пиер Абелар – живот и дело* (Партиздат, София, 1982). Антологията по средновековна философия под редакцията отново на Ради Радев, съдържаща откъси от значими средновековни автори, излиза също през 1986 г. (*Антология по средновековна философия*, Ради Радев (съст.), превод от латински Христо Данов и Теменуга Михайлова, Наука и изкуство, София, 1986).

⁵ Така Жак Льо Гоф нарича Пиер Абелар, срв. Льо Гоф, Ж., „Цивилизацията на средновековния Запад“, превод от френски Иван Божилов, АГАТА-А, София, 1999, 496.

⁶ Вж. напр. резюметата на докладите, четени на семинара в гр. Елена през 1985 г. във *Философска панорама (Бюлетин на българското философско дружество)*, 3–4/1985.

посвещават на други дялове на философското знание, остават в академичната сфера и философията се превръща в тяхна професия. Сред тях са вече заемащите преподавателски позиции Любен Сивилев, Витан Стефанов, Недялка Видева, Мария Димитрова, Димка Гичева-Гочева и мнозина докторанти и студенти – Димитър Вацов, Стилиян Йотов, Петър Горанов и др. Други от „първите схолари“ като Калин Янакиев, Георги Каприев и Олег Георгиев остават в стесняващия се вътре в медиевистичната тематика кръг на семинарите в Елена и сами започват да ориентират професионалните си интереси около средновековната философия и култура. Георги Каприев става асистент на Цочо Бояджиев, а по-късно поема от него ръководството на заложените за първи път като задължителен курс в програмата на специалност Философия, озаглавен „Философия на Средновековието и Ренесанса“, а по-късно дава началото на първия в света редовен двусеместриален университетски курс по византийска философия. Калин Янакиев задълбочава заниманията си по история и теория на средновековната култура, а по-късно се заема с богословие. Олег Георгиев става специалист в областта на средновековното образование и предаване на знанието и по история и теория на средновековната наука. По този начин започнатото като извънредно занимание с предмет, официално неприсъстващ в учебната университетска програма на специалност философия, поради липсата на идеологическа легитимност в рамките на политическата система преди 1989 г, с напредване на времето все повече се стеснява тематично, но числено нараства. Учениците постепенно стават учители.

В първите години след 1990 г. започва усилената преводаческа и издателска дейност на школата и по същото време членовете ѝ се включват в живота на философската медиевистика извън България⁷, което участие постепенно прераста в тясно сътрудничество, чийто най-непосредствен израз са няколкото

⁷ Цочо Бояджиев, Георги Каприев, Калин Янакиев и Олег Георгиев са членове на най-голямата международна академична общност, посветена на средновековната философска мисъл, Международното общество за изследване на средновековната философия (S.I.E.P.M.). По-късно към тях се присъединяват Дивна Манолова, Смилен Марков и Гергана Динева.

международни летни училища⁸, проведени в град Елена, именно като част от ежегодния семинар, започнал през лятото на 1983 г. Последните два международни семинара – тези през 2008 и 2014 г. – са същевременно част от програмата за съвместна работа на докторанти от различни страни в сферата на средновековната философия на *Европейското докторантско училище по антична и средновековна философия* (E.G.S.A.M.P.)⁹.

След 2000 г.¹⁰ семинарите в Елена се превръщат във все по-специализиран форум и докладите, които в първите години имат характера на въвеждащи преводи и прохождащи критически текстове в сфера, която до 80-те години на ХХ в. представлява бяло петно на академичната „карта“ в България, постепенно се издигат до равнището на международните научни стандарти в полето на история на философията. Оформя се по-ясно и специфичният подход на работа на школата, който се състои, от една страна, в по-детайлното културно-антропологическо контекстуализиране на интерпретациите на средновековните текстове и проблеми, а, от друга, в опита да се изработи нарочна методология, която да направи възможен „превода“ на основни философски и светогледни позиции от византийската култура на езика на латиноезичната такава и обратното. В рамките на същия период все повече са

⁸ Семинарите в гр. Елена с международно участие на студенти, докторанти и преподаватели от различни европейски страни се провеждат през няколко години – такива има през 2001, 2005, 2008 и 2014 г.

⁹ Катедра „История на философията“ към Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в лицето на Цочо Бояджиев и Георги Каприев са съучредители на E.G.S.A.M.P. (The European Graduate School for Ancient and Medieval Philosophy). Членове на обществото са катедри и институти от Амстердам, Бари, Берлин, Бон, Вюрцбург, Кеймбридж, Кьолн, Лайден, Лече, Лувен, Милано, Нюкасъл, Неймеген, Париж, Пиза, Рим, Скопие, София, Тренто и Фрайбург.

¹⁰ Взимаме тази година за разделител на периода на съществуване на семинара в Елена съвсем формално, повод за което взимаме от учредяването на 19 декември 2000 г. на Институт за средновековна философия и култура – София с директор Цочо Бояджиев.

и студентите, които остават професионално в полето на философската медиевистика. Сред тях са Тодор Тодоров, Дивна Манолова, Евелина Митева, Смилен Марков, Милан Джорджевич, Невена Димитрова, Ива Манова и Гергана Динева. За второ поколение учениците стават учители.

Така, в течение на годините започналият като извънуниверситетска форма на философско изследване семинар в Елена се превръща в реално удържащия пространствено-времеви легитимиращ академичен топос, около който израства и се разгръща школата по средновековна философия в България, която постепенно успява да изработи вътрешно консистентен историко-философски критически понятиен апарат, който да работи в полето на идеологически задушаваната по времето преди 1989 г. философска медиевистика, както четем в текста на Георги Каприев от 2001 г., посветен на възникването на школата по философска медиевистика в България: „[...] тази държавна идеология [комунистическата] автоматично санкционираше средновековния тип философстване като вражески и идеологически опасен, доколкото той справедливо се асоциираше с учението на християнската вяра, срещу което се водеше борба като против „преодоляван предразсъдък на донаучното знание“. Изследването в тази област никога не е било експлицитно забранявано, но също така не е било разрешавано или стимулирано.¹¹“

В момента семинарът обединява три различни поколения студенти и преподаватели, които изграждат трайна приемственост на изследователските подходи и цели на школата, които отдавна са надхвърлили първоначалния стремеж, единствено да бъде набелязано и обособено пространство за медиевистиката като дял от философската наука в България. В последното десетилетие семинарите в гр. Елена поставят младите учени и студентите, които се присъединяват към школата, в хоризонта на европейските изследвания по философска медиевистика и имат за цел да дават равностоен принос в работата върху нейните проблемни полета.

¹¹ Г. Каприев, „Българската школа по философска медиевистика“, в: Критика и хуманизъм. Философските Средновековия, 10/2001, 107.